

Η ΠΟΜΠΗΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΜΠΗΙΑΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.*

ΤΟ ΠΡΟΑΣΤΕΙΟΝ

Τὸ τελωνεῖον. — Τὰ τείχη καὶ αἱ πύλαι. — Αἱ ῥωμαϊκαὶ ὁδοί. — Νεκροταφεῖον Πομπηέας συναδία, πυρὰ, ἡμέρα νεκρῶν. — Τάφοι καὶ ἐπιγραφαί. — Παραχωρήσεις, λαόβιοι. — Τάφοι τῶν πλουσίων, τῶν κτηνῶν, τῶν πτωχῶν. — Αἱ ἐπαύλεις τοῦ Διομήδους καὶ τοῦ Κικέρωνος.

Ce qu'on trouve aux abords d'une grande cité,
Ce sont des abattoirs, des murs, des cimetières;
C'est ainsi qu'en entrant dans la société,
On trouve ses égouts.

Ἀκριβέστατα θὰ ἀπεικόνιζε τὰ προάστεια τῆς Πομπηέας ἐν τοῖς ἀνω στίχοις ὁ Alfred de Musset, ἐὰν εἰς τὴν ἀπαρίθμησίν του προσέθετε τὰ καπηλεῖα καὶ τὸ τελωνεῖον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο κατὰστῆμα δὲν ἔλειπε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονηθῇ ἐν τῇ μικρᾷ μας ἐμπορικῇ πόλει. Οὕτως εὖρον τὸ μέρος ἐν ᾧ ὁ εἰσπράκτωρ ἀνέμενε τὴν διέβασιν τῶν ἐκ τῶν ἐξοχῶν καὶ τῶν ἐγγύς χωρίων ἐρχομένων ἀμαξῶν. Οὐδὲν ἀπολύτως ἄξιον παρατηρήσεως ὑπάρχει ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ αἰθούσῃ τῇ διὰ ὑποθετημάτων ἐστρωμένη: εὖρον ζυγούς, στατήρας καὶ πλῆθος λιθίνων ἢ μεταλλίνων βερῶν, φερόντων τινῶν παραδόξους ἐπιγραφὰς ὡς λ. χ: Eme καὶ habebis (μὲ διπλοῦν h, διπλασιασμὸν λίαν συχνῶς ἀπαντῶντα ἐν τῇ χυδαίᾳ τῶν Νεαπολιτανῶν διαλέκτῳ). Ταῦτα Ἑλληνιστὶ μεθερμηνευόμενα σημαίνουσι: Ἀγόραζε καὶ θὰ ἔχῃς. Εἰς τῶν ζυγῶν τούτων φέρει ἐπιγραφὴν δηλοῦσαν ὅτι ἐξητάσθη ἢ ἐπισπραγίσθη ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἐπὶ τοιούτων ὑπάτων ἢ αὐτοκρατόρων. Ἡ χεὶρ τῆς Ῥώμης.

Ἐκτὸς τοῦ τελωνείου, ἡ εἴσοδος αὕτη τῆς πόλεως περιελάμβανε ἀμαξοτάσια, σταύλους, καπηλεῖα, θερμοπωλεῖα, ὑποπτα πανδοχεῖα καὶ καταγώγια. Καὶ αὐταὶ αἱ οἰκίαι τῆς συναδικίας ἀμφίβολον ἔχουσιν ἔψιν. Ἀκολουθῶν μακρὰν τινὰ ὁδὸν, εὐρίσκει τὴν πύλην τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ τείχη.

Τὰ τείχη ταῦτα ἴστανται εἰσέτι. Βεβλῶς δὲν θὰ ἀνθίσταντο ταῦτα εἰς τὰ τηλεβόλα μας, διότι ἐὰν οἱ ἀρχαῖοι ᾤκοδόμουν καλλίτερα τῶν ἰδικῶν μας, ἡμεῖς ὁμῶς κέλλιον αὐτῶν καταστρέφομεν: δικαιοσύνη ἀποδοτέα ἡμῖν. Δὲν δύναται τις ὁμῶς ἢ νὰ θυμιάσῃ τὰ ἡφαιστειώδη ταῦτα

* Ὁρα σελ. 273.

τεμάχικα, ὅν τὰ προσκρήματα λοξοειδῶς ἀνέρχονται καὶ συγκροτοῦνται πρὸς ἀλλήλα ἀνευ ἀμμοκονίης. Ἀρχαῖα ὄσον καὶ ἡ πόλις τὰ τεῖχη ταῦτα κατεστράφησαν ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἀνηγέρθησαν δὲ πάλιν ἀπὸ opus incertum, ἦτοι ἐκ μικρῶν πικρῶς σχήματος καὶ διαφόρου μεγέθους λίθων, ἀτάκτως καὶ ἀκανονίστως, καὶ οἶοναι τυχαίως συναρμολογημένων. Ἡ ἀρχαία οἰκοδομὴ ἐχρονολογεῖτο πιθανῶς ἀπὸ τῆς Πομπηϊκῆς αὐτονομίας, τῶν Ὀσκων ἐπ' αὐτῆς ἐργασθέντων. Ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου, πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ὁποῖου δὲν ἐσκάπτοντο τάφροι, θὰ ἀπετέλει ὠσειδῆ γραμμὴν 2¹/₂ χιλιομέτρων, ἐν δὲ διεκόπτετο ὑπὸ τῶν ἐρέων καὶ τῆς θαλάσσης, μεταξὺ τῆς πόλεως τῶν Σταδίων καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Τὰ προτειχίσματα ταῦτα συνέκειντο ἐκ δύο τοίχων (κρημνὸς καὶ ἀπόκρημνος) μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐδέσποζεν ἐπίπεδον λιθόκτιστον· ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος, ἐπικλινῆς κατὰ μικρὸν ἐστέρφετο δι' ἐπάλλξεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων προφυλάττετο ὁ τοξότης ἐν τινὶ γωνίᾳ τοῦ λίθου, ἅμα ὡς ἔριπτε τὸ βέλος του. Ὁ ἐσωτερικὸς τοῖχος, ὑπερέχων τοῦ ἔλλου καὶ ἦτον ἀρχαῖος, ἐστέρφετο ὡσαύτως δι' ἐπάλλξεων. Τὸ κρημυλόγραμμον προτειχίσμα δὲν εἶχε γωνίαν προεχούσαν, διότι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ, λέγει ὁ Βιτρούβιος, εἰς τὰς ἐπικνηλημέναν τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν προσβολὰς· ἐκόπτετο ὑπὸ ἐννέα τριωρόρων θολωτῶν πύργων, ἀνίστου ἀποστάσεως, ἀνυλόγως τῆς ἀπαιτουμένης ὑπερκαπίσεως τοῦ ἐδάφους, οἵτινες ἔφερον πολεμίστρας καὶ ἦσαν οὐχὶ πολλοὶ στερεοὶ (ὁ Βιτρούβιος θὰ τὰς ἤθελε στρογγύλας καὶ ἐκ λαξευτοῦ λίθου· οἱ τῆς Πομπηϊκῆς εἰσὶ τετράγωνοι ἐκ μικρῶν χαλίκων καὶ μὲ πολεμίστρας). Ἡ τρίτη ὄροφὴ ἐκάστου πύργου προσήγγιζε τὸ ἐπίπεδον τοῦ προτειχίσματος, μεθ' οὗ συνεκοινῶνει διὰ δύο θυρῶν.

Ἄν καὶ ὑπολείπεται μέρος τοῦ τειχίσματος τούτου, τὰ Πομπηϊκὰ τεῖχη δὲν ἐχρησίμευον πλέον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκρήξεως. Καθικρεθέντα ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, διασεισθέντα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, καὶ διαρρηγθέντα ὡς εἶπον, ἄφινον τὴν πόλιν ἀνοικτήν. Θὰ ἐχρησίμευον εἰς περίπατον, ὡς οἱ τῶν Γενουηνοῦν προμαχῶνες.

Ὅσον πόλις διηνοίγοντο περίε τῆς πόλεως (ἕως δὲ καὶ ἐνάτη, ἐξκαφανισθεῖσα σήμερον, ἣτις ἔφερε πρὸς τὴν θάλασσαν). Ἡ περιεργότηρ πικρῶν εἶναι ἡ τῆς Νολι, ἣς ἡ οἰκοδομὴ φαίνεται ἀρχαιοτάτη. Ἀνευρίσκουσιν ἐκεῖ τοὺς ὠραίους λαξευτοὺς λίθους τοὺς φέροντας τὴν σφραγίδά τῶν πρώτων χρόνων. Κεφαλὴ τις ἀρκετὰ ἐφημεμένη, ὑπερέχουσα τῆς ἀψίδος, ἔφερεν ὀσκικὴν ἐπιγραφὴν, ἣτις κακῶς ὑπὸ τινος σοφοῦ ἀνεγνωσθεῖσα, ἔκαμεν ὥστε νὰ πιστεύσωσι πρὸς στιγμὴν ὅτι οἱ Καμπανοὶ τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἐλάτρευον τὴν Αἰγυπτίαν Ἴσιν. Ὁ σοφὸς ἐρμηνευτὴς ἀνέγνωσε: Isis propheta (μεταφράζω λατινιστί, ἐνῶ ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο idem probavit.

Ἄς υπερβῶμεν τὴν πύλην, ὅπως θαυμάσωμεν τὴν γωνίαν, ἣν ἀποτελοῦσιν ἐπὶ τοῦ μοναδικοῦ τούτου σημείου τὰ ὀχυρώματα. Ἄμφω δὲ ἀλλοῦ, ἂν ἡ πόλις προσεβλήθη ποτὲ ἐκ τοῦ μέρους τούτου. Ἦν ἢ φθάσωσιν εἰς τὴν πύλην, οἱ ἐπιτιθέμενοι ὄφειλον νὰ ἐρπώσιν εἰς τὸ βάθος στενῆς τινος διόδου ὅπου οἱ τοξόται, ἐπὶ τῶν τοίχων ἰστάμενοι καὶ διὰ βελῶν καὶ λίθων ὀπλισμένοι, θὰ τοὺς ἠφάνιζον ὅλους.

Ἡ πύλη τοῦ Ἡρακλείου, εἰ καὶ δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀρχαία, εἶναι ὅμως μᾶλλον ἐκείνης καταστραμμένη. Ἡ ἀφίς κατέρρευσε· δεῖται δὲ προσοχῆς τινος, ὅπως ἀνεγερθῆ. Τρεῖς ἐσχημάτιζεν ἡ πύλη αὕτη εἰσόδους· αἱ δύο πλάγια ἦσαν πιθανῶς προωρισμένοι διὰ τοὺς πεζοὺς· ἡ ἐν τῷ μέσῳ ἐκλείετο διὰ τινος τριβόλου (herse) εἰσαγομένου ἐντὸς κοιλότητος ἔτι καὶ νῦν ὀρθῆς ἀλλ' ὑπὸ μαρμαρακονίας κεκαλυμμένης. Πρέπει λοιπὸν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως ἡ πύλη αὕτη πρὸ πολλοῦ διέκειτο ἐν ἀχρηστία, καὶ ὅτι ἡ Πομπηεὶς δὲν ἦτο πόλις ἰσχυρὰ, διότι ἂν τοῦναντίον, ὁ τριβόλος θὰ ἦτο ἐλεύθερος.

Ἡ πύλη τοῦ Ἡρακλείου ἦτο ἀνοικτὴ ἐσωτερικῶς, ὅπως οἱ τοξόται, βορῆοι ἐπὶ τῶν καλυπτόντων τὰς πλαγίας εἰσόδους ὄψωμάτων, δύνανται νὰ προσβάλλωσι τοὺς πολιορκουμένους καὶ μετὰ τὴν τοῦ τριβόλου ὕψωσιν. Γινώσκωμεν, ὅτι ἐν τῶν στρατηγημάτων τῶν πολιορκουμένων ἦτο ν' ἀφίνωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ εἰσέρχηται, εἶτα δὲ νὰ κλείωσιν ἀμέσως τὸν φερόν τοῦτον καταρράκτην τὸν διὰ σιδηρῶν ἀλύσεων ἀπηρωρημένον· τοὺς ἔσφαζον τότε τυφλοὺς ἄμμοισι καὶ ἐπληροῦντο δόξης.

Ἄμφω δὲ ἀλλοῦ τὴν πύλην καὶ εὐριτιόμαθικ πρὸ μιᾶς τῶν ὀραίων λιθοστρώτων ἑδῶν, αἵτινες ἐκ Ῥώμης κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἀναχωροῦσαι, ἀφῆκαν πανταχοῦ ἔχνη ὄρατά, ἔτι καὶ νῦν εἰς πολλὰ μέρη, χρησιμεύοντα. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν χάριν, οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μεγαλεῖον· οὐδὲν δεικνύει τοῦτο κάλλιον ἢ αἱ μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶν ὁδοί, αἵτινες διαπερῶσι τὰ ὄρη, πληροῦσι τὰς χαράδρας, ἀνυψοῦσι τὰς πεδιάδας, διέρχονται τὰ ἔλη, τοὺς ποταμούς, τὰς κοιλάδας, καὶ διατρέχουσιν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν ἐχάραττον ἐν πρώτοις δύο παραλλήλους ἀβλακας, ἀφῆσαν τὸ ἐντὸς αὐτῶν χώμα, ὑπερἀντικαθίστων δι' ὕλων ἐκλεκτῶν, ἰσχυρῶς πεπιστημένων. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης (rayimentum) ἐπέθετον στρώμα χαλίκων (statumen), εἶτα στρῶμα χαλκιδῶδες ἄμμου μετ' ἀσβέστου μεμιγμένης (rudus), καὶ τέλος τρίτον στρώμα ἐκ λευκίτου, πλίνθων, ἀσβέστου, χώματος καὶ ἄμμου, ὅλων ὁμοῦ συμπεφυρμένων καὶ στερεᾶν ἀποτελοῦντων πλάκα· ἦτο ὁ nucleus. Τέλος ἐφ' ὅλων τούτων, ἔθετον τὰ μεγάλα ἐκεῖνα τεμάχια τῆς λάθας, τὰ ἀπαντώμενα εἰς ὅλα τὰ περὶχωρα τῆς Νεαπόλεως. Ὡς εἶπον, αἱ ὁδοὶ αὗται, αἱ εἴκοσιν αἰῶνων ἡλικίαν ἔχουσαι, πάντοτε χρησιμεύουσι.

Ἡ τοῦ Ἡρακλείου ἀπετέλει ὀραῖον περίπατον παρὰ τὰς πύλας τῆς

Πομπηίας· ὁδὸς ὑπὸ δένδρων καὶ ἐπαύσεων περιβαλλομένη, ὡς τὰ Ἡλύσιον πεδία, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν κατερχομένη, ἐν μέσῳ δύο σειρῶν κορυφῶν μνημείων, χριέντως κεκοσμημένων, θαλάμων, κισσίων καὶ ὑπερώων, ἐξ ὧν ἡ θέα ἦτο θαυμασία. Ὁ περίπατος αὗτος ἦτο τὸ νεκροταφεῖον τῆς Πομπηίας. Ἄς μὴ λυπῆ ὄμῃς τὸ τοιοῦτον, τὰ κοιμητήρια τῶν ἀρχαίων δὲν ἦσαν μελαγχολικοὶ τόποι. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἠγάπων τὸν θάνατον, οὐδὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προῦφρον· προσεπάθουν παντὶ τρόπῳ ν' ἀποφεύγῃ τὴν λυπηρὰν τύχην λέξιν. Ἐλεγον περὶ τῶν ἀποθνήσκοντων· «οἱ ὑπάρξοντες» ἢ οἱ ἀπελθόντες». Τὴν λύπην αὐτῶν κατὰ τὰς πρώτας στιγμὰς ὑποδεικνύοντες, ἐξέβαλλον τρομακτικὰ κραυγὰς ἢ λύπη των ἐξεθύμκινε. Ἀλλὰ τῆς πρώτης ἐκρήξεως παρελθούσης δὲν ἔμενεν ἡ ἐπίμονος μελαγχολία καὶ ἡ ἐντύπωσις ἡ διαμένουσα ἐν ταῖς χριστιανικαῖς ἡμῶν χώραις. Οἱ μεσημερινοὶ εἰσι κατὰ τε τὴν θρησκείαν καὶ τὸν βίον ἐπικούριοι. Τὰ κοιμητήρια, ἦσαν εὐρύχωροι κοιλάδες καὶ τὰ παιδιὰ ἔπαιζον ἀστοργάλους ἐπὶ τῶν τάφων.

Θάλετε λεπτομερεῖας τινὰς περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν ἀρχαίων; Τοιαῦτα εἴθιζον· λέγει ὁ νομομαθὴς Κλυδίους Guichard, ἐν τῷ περὶ κηδεῶν συγγράμματι του, τυπωθέντι ἐν Λουγδούνῳ παρὰ τῷ Jean de Tourne, τὸ 1551. αῖ. Ὅτε ὁ ἀσθενὴς εὕρισκετο ἐν τῷ ἐσχάτῳ κινδύνῳ οἱ συγγενεῖς του ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἐκάθηντο ἐπὶ τῆς κλίνης του συντροφίζοντες αὐτὸν ἕως οὗ ἤρχιζε νὰ ψυχορραγῆ καὶ τὴν χροιάν του θανάτου νὰ λαμβάνῃ. Τότε ὁ πλησιέστερος τῶν συγγενῶν προσήρχετο θρησίων εἰς τὸν ἀσθενῆ, ἐνηγκαλίζετο αὐτὸν περιπαθέστατα στῆθος πρὸς στῆθος, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὅπως παρελάβῃ τὴν ψυχὴν του καὶ δεχθῆ ἐκ τοῦ στόματός του τὸν τελευταῖον λυγμόν. Τούτου γενομένου τῷ ἐσφιγγε τὰ χεῖλη καὶ τὰ βλέφαρα, προσκρμόζων αὐτὰ ἐπιτηδεῖως ἐκ φόβου μήπως οἱ περσεισκόμενοι ἴδωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀποθνήσκοντος ἀνοικτούς, διότι κατὰ τὰ ἥθη των, δὲν ἐπατρέπετο τοῖς ζῶσι νὰ ἴδωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν νεκρῶν... Μετὰ ταῦτα ἤνοιγον πανταχόθεν τὸ δωμάτιον, ὅπως εἰσέλθωσιν οἱ βουλούμενοι τῶν συγγενῶν καὶ φίλων· τότε τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐκάλουν γεγωνυῖα τῆ φωνῆ κατ' ἐπικυάληψιν τὸν μακκρίτην καὶ βλέποντες ἕτι δὲν τοῖς ἀπεκρίνετο, ἐξήρχοντο καὶ διέδιδον τὸν θάνατον... Τότε ὁ ἐγγύτερος συγγενὴς μετέβαινε πρὸς τὴν κλίνην, ὅπως δώσῃ εἰς τὸν ἀποθνήσκοντα τὴν τελευταῖον ἀσπασμόν· εἶτα παρέδιδεν αὐτὸν εἰς τοὺς θαλαμηπόλους, ἐλὼν ἦτο κοινὸς τις ἄνθρωπος· ἐὰν ὅμως ἦτο ἐκ τῶν σημανόντων, τὸν παρέδιδον εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τεταγμένων, ὅπως πλύνωσι, μυρώσωσι καὶ ἐνδύσωσιν αὐτὸν κατὰ τὰ νόμιμα, ἀναλόγως τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου.

Ἐπῆρχον ἐν Ῥώμῃ πολλοὶ λειτουργοὶ καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἐπιφορτισμένοι τὰ τῶν κηδεῶν, ὁποῖοι ἦσαν οἱ νεκροθάπται (libitinarii), οἱ δικ-

οέται (designatores) και οι τοιοῦτοι. «Ὅτι φρονίμως ἐθεσπίσθη ὑπὸ τοῦ Νουμῆ Πομπηλίου, ὅπως μάθῃ τοὺς Ῥωμαίους νὰ μὴ φοβῶνται τὰ τοῦ θανάτου, οὔτε νὰ τὰ ἀποφεύγῃσι ὡς μαιίνοντά αὐτοὺς καὶ ὅπως πείσῃ αὐτοὺς ὅτι πᾶν τὸ γεννώμενον ὀφείλει καὶ ν' ἀποθάνῃ, ἦτο ἔτι ἡ γένεσις καὶ ὁ θάνατος διετέλει ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὴν ἰσχὺν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεότητος. Διότι ἐφρόνουσιν ὅτι ἡ θεὰ Λιβυτίνη (ἐπιτυμβία) ἦτο ἡ αὐτή, ὡς ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ τῆς γενέσεως.» Εἶχον δὲ οἱ δημόσιοι οὔτοι ὑπ' ἄλληλοι ὑπὸ τῆς διαταγῆς τῶν πολλῶν τάξεις δούλων, οὓς ἐκάλουν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ pollinctores (νεκροστόλους), vespillones (νεκροφόρους), sandapilarii (νεκροθάπτας), iustores (νεκροκαύστας), cadauerum castodes (νεκροφύλακας), ἐξ ὧν οἱ μὲν ἤλειπον τὸ σῶμα, ἄλλοι κατεβίβαζον αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, ἄλλοι δ' ἐκκίον καὶ ἄλλοι ἐφύλαττον.

«Ἀφοῦ οἱ pollinctores οὔτοι ἐπλυνον, ἤλειπον καὶ ἐταρίχευον ἐπιμελῶς τὸ σῶμα, κατὰ τὸ ἔθος καὶ ἀναλόγως τῆς δαπάνης, ἢν ἤθελέ τις νὰ καταβάλλῃ, ἐκάλυπτον αὐτὸ διὰ λίνου λευκοῦ, κατὰ τὸν τρόπον τῶν Αἰγυπτίων, καὶ οὕτως ἀπέθετον αὐτὸ ἐπὶ κλίνης κεκοσμημένης διὰ τὸ τιμιώτερον μέρος τῆς οἰκογενείας, εἴτα ἀνήγειρον πρὸ αὐτοῦ μικρὰν σκευοθήκην, ἐν εἴδει βωμοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκκίοντο μύρα καὶ θυριάματα συνήθη, καὶ ἐφ' ὧν ἐτίθεντο κηρία καὶ λαμπάδες ἀνηρημέναι... Ἐκὼς ὁ νεκρὸς ἦτο ἐπίσημος ἐφύλαττον τὸ σῶμα ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καθ' ἃς οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς μικρὰς φέροντες ἐσθῆτας ἢ εὐρυτάτους χιτῶνας καλουμένους ricinia, μετὰ τῶν θαλαμηπόλων καὶ ἄλλων γυναικῶν ἐπὶ τούτῳ προσκαλουμένων ὅπως θρηνολογῶσι, δὲν ἔπαυον κλαίοντες καὶ κοπτόμενοι, καὶ ἐπανκλαμβάνοντες τοὺς θρήνους, ὁσάκις σημαντικόν τι πρόσωπον εἰσῆρχετο εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ ἔλεγον ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ὁ μακαρίτης ἦτο ἐπὶ τῆς γῆς, ἦτοι διετηρεῖτο ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν τῷ οἰκήματί του, ὅπως τῷ ἐτοιμάσωσι τὰ χρειώδη διὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ κηδευσίν του... Τὴν δὲ ὀγδόην ἡμέραν, ὅπως εὐκολώτερον συναθροίσωσι τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ μακαρίτου, καὶ εἰδοποιήσωσι τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ παρευρεθῶσιν ἐκεῖ, ἡ κηδεῖα, τὴν ὁποίαν ἐκάλουν exequia, ἐκηρύσσεται ὑπὸ τοῦ νεκροκήρυκος διὰ σάλπιγγος καθ' ὅλας τὰς κυριώτερας ὁδοὺς τῆς πόλεως ὡς ἐξῆς: «Ὁ δεῖνα πολίτης ἀπέθανεν, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ συνοδεύσωσι τὴν κηδείαν του, ἄς ἐπεύσωσιν, εἶναι κακρὸς, ὁ νεκρὸς πρόκειται νὰ ἐξέλθῃ τοῦ οἴκου του.»

Ἀπομακρυνθῶμεν ἤδη, ἰδοὺ κηδεῖα διερχομένη. Τίς λοιπὸν ὁ ἀποθνήσκων; Πιθανώτατα ἑπατὸς τις ἢ δικάρχος, διότι ἀκάλουθοσι βραβυδοῦχοι ὅπισθεν αὐτῶν ἀκολουθοῦσιν οἱ ἀύληταί, οἱ μῆραι καὶ θυρυκτοποιοί, αἱ σάλπιγγες, τὰ τύμπανα καὶ αἱ θρηνητρίαι (muficæ) μισθωθεῖσαι ὅπως θρηνηθῶσι, κόπτονται, ὀλοφύρονται, ἐκθειάζουσι τὸν μεταστάντα, περιστῶσι τὴν ἀπολιπίαν καὶ διδάσκουσι τοὺς θαλαμηπόλους πῶς νὰ θρηνηθῶσι διότι αἱ

κηδεῖαι δὲν ἔπρεπε γὰρ γίνωνται ἄνευ θρήνων. Τὸ τοιοῦτον ἀπετάλει γελοιογραφίαν θορυβώδη καὶ θρηνώδη, προσελκύουσεν τὸ πλῆθος ὅπως ἔλθῃ εἰς τὴν κηδεῖαν, πρὸς μεγάλην τοῦ νεκροῦ τιμὴν. Εἶπαντο μελαινιμονοῦντες οἱ ἄρχοντες, οἱ δεκαδάρχαι εἴτε τὸ φορεῖον δι' ἐλέφαντος κεκοσμημένον· ὁ δὲ δάρχος Λούκιος Labeo (ὁ κηθευόμενος) κεκλιμένος ἐκτάδην, κεκοσμημένος λευκοῖς σαβάνοις καὶ πλουσίως ἐκ πορφύρας καλύμμασιν, ἔχων τὴν κεφαλὴν ὀλίγον ὑψωμένην καὶ δι' ὠρχίου στεφάνου περικεκοσμημένην, ἔάν ἦτο ἕξις αὐτοῦ. Ἐν μέσῳ τῶν δούλων τῶν φερόντων βυθίζει ἀνὴρ, οὗτινος ἡ κεφαλὴ κκλύπτεται διὰ λευκοῦ ὑφάσματος ἢ αὐτὸς κεκρυφάλου εἰς ἐνδειξὴν ἐλευθερίας· εἶναι ὁ ἀπελεύθερος μονομάχος, ὅστις ἐπλούτησε καὶ πενήθει διὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του. Ἐπὸνται αἱ κεναὶ κλίναι, διὰ τῶν αὐτῶν ὑφασμάτων περικεκοσμημέναι, δι' ἑποίων ἢ τῶν νεκρῶν φέρουται· εἶναι γεγραμμένον, ὅτι ὁ δικτάτωρ Σύλλας εἶχεν ἐξ χιλιάδων τοιούτων κατὰ τὴν κηδεῖαν του·—εἴτα ἡ μεγάλη σειρά τῶν κηρίων εἰκόνων τῶν προγόνων· οὕτως οἱ ἄρχαῖοι νεκροὶ ἔθικταν τοῦ νέου· εἶποντο οἱ συγγενεῖς πενήθηφοροῦντες, οἱ φίλοι, οἱ ἄστοι καὶ τέλος ὁ λαός· τὸ πλῆθος ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι περισσύτερον ἐφ' ὅσον μᾶλλον ἐπίσημος εἶναι ἡ ἀποθνήσκων. Τέλος ἕτεροι σάλπιγγες καὶ ἕτεροι πηδηταὶ ὄρχουμένοι σκώπτοντες καὶ μιμούμενοι τὸν ἐνταφιαζόμενον δάρχον κλείουσι τὴν κηδεῖαν. Τὸ ἄπειρον τοῦτο πλῆθος ἐκθίνει εἰς τὴν ὁδὸν τῶν τάφων διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἡρακλείου.

Τὸ *ustrinum* ἦτοι ἡ τῆς κύσεως αἴθουσα εἶναι ἀνοικτή. Γνωρίζετε τὸ ἔθιμον τοῦτο· κατὰ τοὺς μὲν, ἦτο τρόπος πρὸς ταχεῖαν ἀπαλλοτριῆν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς ὕλης ἢ ἀνάλυσις αὐτῆς· κατὰ τοὺς ἄλλους δὲ μέτρον δημοσίας ὑγιεινῆς. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὰ σώματα ἐκαίοντο ἢ ἐνεταφιάζοντο, ἦρκει μόνον ὁ ἐνταφιασμός τῶν πτωμάτων ἢ τῆς κόνεως γὰρ γίνεται ἕξω τῆς πόλεως. Μέρος τῆς συνοδίας εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς κύσεως· πρόκειται λοιπὸν γὰρ κύσασθαι τὸν δάρχον Λούκιον Labeo.

Ἡ πυρὰ συνέκειται ἐκ κλάδων ἐλάτης, κλημάτων καὶ ἄλλων εὐφλέκτων ξύλων. Οἱ συγγενεῖς καὶ ὁ ἀπελεύθερος λαμβάνουσι τὸ φέρετρον καὶ ἐπιτηδεῖως θέτουσιν ἐπὶ τῆς σοροῦ, ἔπειτα ἀνοίγουσιν ἐκ νέου τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ νεκροῦ, ὅπως εἶδῃ τὸν οὐρανόν, καὶ τῷ δίδουσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἐπέχουσι τότε ὅλας εὐώδεις ἐπὶ τῆς πυρᾶς, καὶ συνῆγον ἐπ' αὐτῆς πάντα τὰ ἐνδύματα, ἔπιπλα καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα πρὸς καῦσιν. Ἦχοῦσιν αἱ σάλπιγγες καὶ ὁ ἀπελεύθερος λαμβάνων λαμπάδα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστρέφων, θέτει τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς σοροῦ. Ἀμέσως ἀρχίζουσι αἱ θυσίαι εἰς τὰς σκιας τῶν νεκρῶν, αἱ διατυπώσεις, αἱ προσποιήσεις, αἱ τῶν θρηνησῶν οἰμωγαὶ, οἱ τῶν μονομάχων ἀγῶνες ὅπως κατὰ καθήκον ἐφειλόμενον χυθῆ ἀίμα ἀνθρώπινον πέριξ τῆς ἀνηυμένης πυρᾶς· οὕτως ὥστε ἐν ἑλλείψει μονομάχων αἱ γυναῖκες ἀπέσπων τὴν κόμην,

ἔνυσσον τὰς βλεφαρίδας, περιέστρεφον καὶ κατέζχινον τὰς πνεύσας διὰ τῶν ὀνύχων μέχρις αἵματος, νομίζουσαι ὅτι διὰ τούτων εὐηρέστουν καὶ ἐξημενίζον τοὺς καταχθονίους θεοὺς, οἵτινες κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν ἠργίζοντο κατὰ τῆς ψυχῆς τοῦ τεθνεῶτος καὶ τὴν μετεχειρίζοντο κακῶς ἐὰν μὴ ἐτελοῦντο ἢ παρεβλέποντο αἱ τελευταὶ αὐτοῦ. Μετὰ τὴν κῆψιν τοῦ σώματος, ἡ μήτηρ, ὁ σύζυγος ἢ ἕτερος τῶν συγγενῶν τοῦ νεκροῦ, ἐζωσμένος καὶ φέρων ἰδιότροπὸν τινα μελανὴν ἐνδυμασίαν, παρεσκευάζετο ὅπως συλλέξῃ τὰ λείψανα, ἕτοι τὰ μὴ ὑπὸ τοῦ πυρὸς καέντα ὅστι· πρὸ τούτου ὅμως παρεκάλει τοὺς καταχθονίους θεοὺς καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μακρίτου νὰ δεχθῶσιν εὐμενῶς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἣν προσφέρει. Μετὰ ταῦτα νύμφας καλῶς τὰς χεῖρας, καὶ σθέσας τὴν πυρὰν δι' οἴνου καὶ γάλακτος, ἤρχιζε νὰ ἐξάγῃ τὰ ἔσται ἐκ τῆς κήσεως, καὶ ἐνέθετεν αὐτὰ ἐντὸς τοῦ στήθους καὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν. Ὡς τούτως συνέλεγον τοιαῦτα καὶ τὰ παιδία, καὶ οἱ κληρονόμοι, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς οἱ παρευρισκόμενοι εἰς τὴν κηδείαν. Ἐὰν ὅμως ἦτο μέγας τις ἄρχων, οἱ ἐπιφανέστεροι τῆς πόλεως κάτριοι, σαγίω ἐνδεδυμένοι, ἀνεζωσμένοι καὶ γυμνόποδες καὶ μὲ τὰς χεῖρας καθαρὰς, ἐξετέλουν οἱ ἴδιοι τὴν λειτουργίαν ταύτην. Εἶτα ἐνέθετον τὰ λείψανα ταῦτα εἰς χωματίνκας, ὑκλίνκας, λιθίνας, μεταλλίνας κάλπας, τὰ ἔρρινον δι' ἐλαίου καὶ ἄλλων ῥευστῶν, ἔρριπτον δ' ἐνίοτε καὶ νόμισμά τι, τὰ ὁποῖον ἀρχαιολόγοι τινὲς ἐξέλεξαν ὡς τὸν ὄστρον τοῦ Χάρωνος, λητμονοῦντες ὅτι τὸ κεκρυμμένον σῶμα ἔστρεφετο χειρῶν ὅπως τὸ κροτῆ· τέλος ἔθετον τὴν κάλπην ἐπὶ πρᾶστοῦ ἢ ἐπὶ βήθρου κατεσκευασμένου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ τάφου. Τὴν ἐνάτην ἡμέραν, ἡ οἰκογένεια ἐπανήρχετο ὅπως συμποσιάσῃ πρὸς τὸ μνημεῖον, καὶ ἀπέτεινεν αὐτῇ τρεῖς τὸν ἀποχαιρετισμόν: Vale, vale, vale! — προσθέτουσα τὰς γαῖαν ἔχοις ἐλαφρῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς κηδείας κατεγίνοντο διὰ τὸ μνημεῖον τὸ τοῦ διάρχου Laheo, ἀσχημότερον, ἐξ opus incertum, ὑπὸ μαρμαροκονίας περιβεβλημένον καὶ κεκοσμημένον δι' ἀναγλύφων καὶ εἰκόνων ἀφιλοκάλων, ἀνηγέρθη δαπάνῃ τοῦ ἀπελευθέρου του μονομάχου. Ἐῆς τελευτῆς παρατωθείσης καὶ τῆς μετκαιοσύνης ἐκανοποιηθείσης, ὁ νεκρὸς ἐλητμονεῖτο ἐνεθυμοῦντο μόνον αὐτὸν κατὰ τὰ φεράλια καὶ λεμουράλια, ἑορτὰς πρὸς ἐξίλασμον τῶν ψυχῶν, αἵτινες διετηρήθησαν ὑπὸ τῶν καθολικῶν, οἵτινες ἔτι καὶ νῦν μετακίνουσιν εἰς τὸ κοιμητήριον τὴν ἡμέραν τῶν νεκρῶν. Ἡ ὁδὸς τῶν Τάφων, τεθλιμμένη ἐπὶ στιγμῆν, ἀνελάμβανε τὴν ἀμεριμνησίαν καὶ φριδρότητά της, τὰ δὲ παιδία ἐπχιζον τοὺς ἀστραγάλους τῶν ἐπὶ τῶν τάφων.

Παντοσεῖδῃ ὑπάρχουσι μνημεῖα ἐν τῇ προαστείῳ ταύτῃ ὁδοῦ τῇ Πομπηίῳ, ἐν ἣ πολλὰ ὑπάρχουσιν ἀπλάτιστα ἐν σχήματι Ἑρμῶν. Ἐκ τῶν μνημείων τούτων σώζεται ἐν, ὅπερ ἐκλείετο διὰ μαρμαρίνης θύρας, εἰ

τὸ ἐσωτερικὸν διοριζόμενον διὰ θυρίου διετῆρει ἐντὸς θαλάμου ἀλκυόττεινον ἀγγεῖον περιέχον ὄστᾶ. Ἐτερον μνημεῖον ἐπὶ τινος γηπέδου παραχωρηθέντος ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀνηγέρθη ὑπὸ τινος ἱερείας τῆς Δήμητρος τῷ συζύγῳ αὐτῆς H. Alleius Luceius Libella, ἀγορανόμῳ, διάρχῳ καὶ ἐπὶ πενταετίῳ ἐπάρχῳ καὶ τῷ υἱῷ αὐτῆς, δεκαδάρχῳ τῆς Πομπηίας, ἀποθανόντι δεκαεπταετεί. Δεκάδάρχος ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν, ταχέως ὁ νεανίας οὗτος προώδευσεν. Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι εὐκολώτερον ἦτο νὰ εἴνε τις γεροσικιστῆς ἐν Ῥώμῃ ἢ δεκάδάρχος ἐν Πομπηίᾳ. Τὸ μνημεῖον εἶναι ὠραῖον, μεγαλοπρεπές, ἀλλ' ἄνευ καλῶν καὶ σαρκοφάγων· πιθανὸν νὰ μὴ ἦτο τάφος, ἀλλ' ἀπλοῦν κενοτάφιον, μνημεῖον τιμητικόν.

Ταῦτά δύναται τις εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ὠραιότερου μυσσωλείου τῆς ἑδοῦ, τοῦ ἀνθυπάρχου Καλλεοντίου· μαρμαρίνος βωμὸς χαριέντως ἀραβουργήμασι καὶ ἀναγλύφοις κεκοσμημένος (Οἰδίπους σκεπτόμενος, Θησεὺς ἀναπυρόμενος, νεῖνις ἀνάπτουσα πυρᾶν). Ἐπὶ τοῦ τάφου σώζονται ἔτι γεγλυμένα τὰ τιμητικὰ σύμβολα τοῦ Καλλεοντίου, οἱ ἐκ δρυὸς στέφανοι, τὸ bisellium (ἔδρα μὲ δύο θέσεις) ἡ σκόλυθος καὶ τὰ τρία γράμματα O. C. S. (ob civem servatum) σημαίνοντα ὅτι ὄφειλον τῷ περιφανεῖ νεκρῷ τὸν ἀσπασμὸν Ρωμαίου πολίτου.

Ἡ ἑδοὸς τῶν τάφων ἦτο, ὡς βλέπετε, εἰδός τι Πανθέου. Ἐπιγραφὴ τις εὑρεθεῖσα καὶ συχνάκις μνημονευομένη (ἢ ἐπὶ Καρόλου τοῦ Γ' εὑρεθεῖσα, καὶ πρώτη τὴν ὑπαρξίν τῆς Πομπηίας μνημονεύουσα) διδάσκει ἡμᾶς ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ὁ δήμαρχος Saedius Κλεμέντιος ἀπέδωκε τῇ κοινότητι τῆς Πομπηίας τὰς ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχομένας θέσεις, ὅπερ ἐσήμαιναν, ὅτι οἱ ἐπίσημοι μόνον, ὑπὸ τῶν δεκαδάρχων ὑποστηριζόμενοι, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ θάπτονται ἐν τῇ θριαμβικῇ ταύτῃ διόδῳ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀπεστεροῦντο τῆς ἰδιακτησίας ταύτης. . . . Πάντοτε ἡ χεὶρ τῆς Ῥώμης.

Ἐτερον μνημεῖον, τὸ εἰς τὸν Σκαῦρον ἀποδιδόμενον, ἦτο περιεργότατον, ἕνεκα τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐγγεγλυμμένων σκηνῶν τῶν μονομάχων, αἵτινες, κατὰ τὴν συνήθειαν παρίστων πραγματικούς ἀγῶνας. Ἐκάστη μορφή ἔφερεν ἀνωθεν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ μονομάχου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων του. Γνωστὸν, ὅτι αἱ αἰμακτηρεῖ αὗται παιγνιαὶ ἀπετέλουν μέρος τῶν κηδειῶν· οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀποθανόντος πρεῖχον τὰ θεάματα ταῦτα τῷ λαῷ, εἴτε πέριξ τῶν τάφων, εἴτε ἐπὶ τοῦ ἀμφιθεάτρου, ὅπερ ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπισκεφθῶμεν, καὶ ὅπου θὰ περιγράψωμεν τὰ γλυπτικὰ τεχνουργήματα τοῦ εἰς τὸν Σκαῦρον ἀποδιδόμενου μνημείου.

Ὁ τάφος τῆς Νηβολητίας Τύχης, εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον κεκοσμημένος δι' ἀραβουργημάτων καὶ ἀναγλύφων παριστάντων τὴν εἰκόνα τῆς κυρίας ταύτης. Μία θυσία, ἐν πλοῖον (εἰκὼν τῆς ζωῆς, λέγουσιν οἱ εὐχίσθητοι ἀρχαιοδύφκι) φέρον τὴν παρὰδοξον ἐπιγραφὴν ἣν μεταφράζω κατὰ γράμμα: α' Ἡ

Νηβοληία Τύχη, ἀπελευθεράς τῆς Ιουλίης, δι' αὐτὴν καὶ τὸν Γάιον Μου-
νάτιον Φαύστου, ἱππότην καὶ δῆμαρχον τοῦ προκαστείου, εἰς ἃν οἱ δεκα-
δόρακι τῆ συγκρατήσεσι τοῦ λαοῦ, ἀπέβαινον διὰ τὰ προτερήματά του,
τὴν τιμὴν τοῦ bisellium. Τὸ μνημεῖον τοῦτο προσηνέχθη ζῶντος αὐτοῦ ὑπὸ
τῆς Νηβοληίας Τύχης εἰς τὰ τοὺς ἀπελευθερούς αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς τοῦ
Γ. Μ. Φαύστου.

Βεβαίως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, δὲν ἤθελέ τις
κζητηγρήσει τοὺς Πομπηϊκούς, ὡς κρύπτοντας τὰς ἀφοσιώσεις των πρὸς
τὸ κοινόν. Ἡ Νηβοληία δὲν ἦτο βεβαίως σύζυγος τοῦ Φαύστου· τὸν ἠγάπα
ὅμως πολὺ, ἀφοῦ συνδιελέγετο μετ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τάφῳ. Ἡ βα-
σίλισσα Καρολίνα Murat, συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ γλύπτου Canova, εἰσέδυσσε
πρῶτη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιστερεῶνος τούτου (14 Ἰανουαρίου 1813).
Ἦνοιξαν πρὸ αὐτῆς πολλὰς ὑκλίνας κάλπας ἐχούσας κάλυμμα ἐκ μαλύ-
βδου, εἰς τὸ βάθος τῶν ὀπείων ἐπέπλεε κόνις ἐντὸς ῥευστοῦ εἰσέτι μὴ ξη-
ρανθέντος, ὅπερ ἦτο κρᾶμα ὕδατος, οἴου καὶ ἐλαίου. Ἐτεραι κάλπαι
δὲν περιείχον εἰμὴ ὄστᾶ καὶ τὸ μικρὸν σολδίου, ὅπερ ἀντὶ τοῦ ὄβαλου τοῦ
Χάρωνος ἐξέλαβον.

Περὶ πολλῶν τάφων ἔχω νὰ εἶπω ἀκόμη. Ὑπάρχουσι τρεῖς τούτων,
οἵτινες εἶναι σαρκοφάγοι ἀκέραιοι ἔτι, οὐδέποτε ἀνοιχθέντες καὶ ἀποδει-
κνύοντες ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐνεταφίζον τοὺς νεκρούς των, παλὸ πρὶν ἢ ὁ
χριστιανισμὸς ἐμποδίει τὰς πυράς. Αἱ οἰκογένειαι εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς
ἐκλογῆς μετὰ τῶν δύο τούτων συστημάτων, καὶ ὅμως δὲν ἔκαιον οὔτε
τοὺς ὑπὸ κερκυνοῦ προσβληθέντας (ἐνόμιζον τὰ σώματά των ἀδιάφθορα)
οὔτε τὰ νεογέννητα, ὧν οἱ ὀδόντες δὲν εἶχαν ἔτι ἀναφυῆ· οὕτω δὲν ἠδύ-
νηθησαν ν' ἀνακαλύψωσι τὴν τέφραν τῶν νεωτέρων τέκνων τοῦ Διομήδους,
ἐνῶ ἡ τῶν πρεσβυτέρων διετηρεῖτο ἐν ὑελίνῃ κάλπῃ, ἥτις περιείχετο
ἐντὸς ἀγγείου μολυβδίνου.

Τάφος πρὸς σκοπιᾶν ὁμοιάζων, καὶ ὡς φρουρὸς πρὸ τῆς πόλης τοῦ Ἡρα-
κλείου ἰστάμενος, ἐχρησίμευσε κατὰ τὴν ἔκρηξιν, ὡς καταφύγιον στρα-
τιώτου, οὔτινος τὸν σκελετὸν ἀνεῦρον. Ἐτερον μνημεῖον ἀλλοκότως κε-
κοσμημένον ἀποτελεῖ ἡμικύκλιον ἐστεγασμένον καὶ ἐστραμμένον πρὸς
μεσημεριᾶν ἀπέναντι τῆς θαλάσσης, ὡς καταφύγιον διὰ τοὺς κεκοπι-
κότας, καὶ ὑπὸ τοῦ κάμματος καταβεβλημένου διαβάτης. Ἐτερον κυκλο-
τερές, περὶ αὐτῆ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ θόλῳ ὑπὸ ἀνθυλλίων κεκαλυμμένον καὶ
ἀνγκλύφοις κεκοσμημένον, ἐν τῶν ὁποίων παριστᾷ γυναικα καταθέτουσαν
στέφανον ἐπὶ τῶν ὀστέων τοῦ τέκνου τῆς. Ἐτερα μνημεῖα κοσμοῦνται ὑπὸ
ἀνκδέσμων ἀνθέων· ἐν τῶν ἤτιον περιέργων περιείχε τὸ περίφημον ὑέλι-
νον ἀγγεῖον χρώματος κυανολεύκου, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀναφέρω κατω-
τέρω· τὸ τῆς ἱερείας Μαμίας, κεκοσμημένον δι' ὑπερηφάνου ἐπιγραφῆς
ἀποτελεῖ μέγα κυκλοτερές βάθρον ἀπολήγον εἰς ἄνωχας λέοντος· οἱ πε-

μήγηται ἀναγκάονται εὐχρέστως ἐπ' αὐτοῦ θεώμενοι τὴν ἀποψὶν τῆς χώρας καὶ τῆς θαλάσσης. Μὴ λησμονῶμεν καὶ τὸ ἐπικλήδειον τρικλίνιον, ἐστιατόριον ἀπλούστατα διασκευασμένον, ἐν ᾧ ἴστανται ἔτι αἱ τρεῖς λιθόκτιστοι κλίναι, αἱ εἰς τὰ συμπόσια, τὰ χάριν τῶν νεκρῶν διδόμενα, χρησιμεύουσαι· τὰ συμπόσια ταῦτα, ἐν οἷς σχεδὸν μόνον κογγύλια ἔτρωγον (εὐτελής τροφή, λέγει ὁ Ἰουβενάκιος), ἐτελοῦντο τὴν ἐνάτην μετὰ τὸν θάνατον ἡμέραν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν novendialia. Ἐκάλοῦντο ἐπίσης καὶ episcernia (περίδειπνα) καὶ διελέγοντο ἐν αὐτοῖς περὶ τῶν κτηοφθωμάτων καὶ ἀγαθουργημάτων τοῦ μετακτάντος. Ὁ Πολύβιος ἐπικινεῖ τὰς ἀνωτέρας τάξιας τιμὰς τὰς ἀποδιδόμενας εἰς τοὺς περιφανεῖς πολίτας· ἐκεῖ ἐγεννήθη, λέγει, τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης.

Καὶ πράγματι, καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ Πομπηίᾳ, εἰς τὸ εὐτελεῖς τοῦτο κοιμητήριον τῆς μικρᾶς πόλεως, ἀπαντῶμεν καθ' ἕκαστον βῆμα τὴν ἀρετὴν ἀνταμιβομένην μετὰ θάνατον διὰ τινος τῶν δεκδαρχῶν μεγαλοδωρίας. Ὅτε μὲν αἰωνία παραχώρησις (χάρις δυσκόλως ἐρικτῆ) διὰ τῶν ἐπομένων γραμμάτων δηλουμένη: *H. M. H. N. S* (hoc monumentum heredes non sequitur) καὶ βεβαιούσα τοῖς νεκροῖς τὴν αἰωνιότητα τοῦ τάφου των ὃν οἱ κληρονόμοι των δὲν ἠδύναντο νὰ διαθέσωσιν¹. Ἐνίσταται ὁ παραχωρούμενος χώρος ἐσημειῖται ἐπὶ τοῦ τάφου. Οὕτως ἐν τινὶ τάφῳ τῆς οἰκογενείας τῶν Νιστακιδίων ἀναγινώσκουμεν: «Εἰς τὸν Νιστακιδίον Ἐλενον δῆμαρχον τοῦ προαστείου Augusto Félix. — Εἰς τὸν Νιστακιδίον Ἰκνουάριον καὶ εἰς τὴν Μεσιάναν Σχτούλλαν. — Δεκαπέντε ποδῶν τὸ βῆθος, 15 ποδῶν τὸ μέτωπον.»

Τὸ βῆθρον τοῦτο τῆς ἱερείας Μαρίας καὶ τὸ τοῦ Αἴλου Βετίου (χιλιάρχου καὶ θυάρχου ἀποδίδοντες τὴν δικαιοσύνην) ἐπίσης κατασκευάσθησαν τῇ συγκαταθέσει τοῦ λαοῦ ἐπὶ ἐδάφους ὑπὸ τῶν δεκδαρχῶν παραχωρηθέντος. Ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον εἶναι, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα εἶχον τὰ μνημεῖά των. Τοῦτο τοῦλάχιστον θὰ σοὶ εἰπωσιν οἱ ὁδηγοί, δεικνύοντες μέγα τινα τάφον ἐν τινὶ ὁδῷ τοῦ προαστείου. Καλοῦσιν δ' αὐτὸν sepulcro dei bestiam, διότι εἶρον ἐν αὐτῷ σελετοῦς τύρων. Οἱ ἀρχαιοδίφαι ἐκνίστανται κατὰ τῆς γνώμης ταύτης· οἱ μὲν στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν γεγραμμένων προσωπίδων, βεβαιοῦσιν ὅτι ἦτο κοιμητήριον κωμῶδων, ἄλλοι δὲ περικτηροῦτες ὅτι ἔταίχος τοῦ περιβόλου περιέκλειε νεκρὸν ἀρκούντως εὐρύχωρον βεβαιοῦσι ὅτι ἦτο κοιμητήριον ἱερέων. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀντικρούω τὴν γνώμην τῶν ὁδηγῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι, τῶν ὁποίων τοὺς θεοὺς ἰδιοποιεῖτο ἡ Ῥώμη, ἐνεκφρίζον μεγαλοπρεπῶς τὸν βουὸν Ἄπιν. Τὰ ζῶα λοιπὸν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τοὺς τάφους των ἐν τῷ προαστείῳ τῆς Πομπηίας. Ὅσον δὲ διὰ τὸν κοινὸν λαὸν ἀνεπαύετο

¹ Ἀναφέρω τὴν παραδεδομένην ὑπὸ κλειστῶν ἀρχαιολόγων ἑρμηνείαν ταύτην, εἰ καὶ δὲν εἶμαι κατὰ πάντα σύμφωνος πρὸς αὐτήν.

οὗτος ὅπου ἠδύνατο, ἴσως ἐν τῷ κοινῷ κοιμητηρίῳ, *commune sepulchrum*, ἀρχαίᾳ βυρβυρότητι μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσθαι, — ἴσως ἐν τοῖς κοινοῖς τούτοις περιστερεῶσιν, ὅπου ἠδύνατο ν' ἀγοράσωσιν ἄπλοον τινα σηκόν (*olla*). Οἱ σηκοὶ οὗτοι ἢ αἱ κάλπαι, ἔτι ἐναπέθετον, ἦταν ἐνίοτε ταπεινὰ ἀλλὰ συμπλοῦν δῶρα, ἅτινα οἱ πτωχοὶ προσέφερον ἀλλήλοις.

Καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, ὅπου ὁ θάνατος εἶναι τόσον φαεινός, τόσον κενόδοξος, τόσον πλουσίως διασκευασμένος, ὅπου τὰ μνημεῖα ἀνηγείροντο μεταξὺ τῶν φυλλωμάτων ἀειθαλῶν δένδρων, εἰς μάλιστα δὲ προσεπάθησαν εἰρήσθω καὶ κατὰσπότησι σοβαρὰ καὶ μελαγχολικὰ ὅπου τὰ μαυρολεῖα εἰσὶ σκιαδὲς καὶ ἐστιατόρικα, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναμνησκουσιν ἱστορίας καὶ ἐρωτικὰς προσέτι πικνουργίας, ἀπετέλουν μεγάλα πικροχεῖα, μεγαλοπρεπεῖς ἐπαύσεις, ἰδίᾳ αἱ τῶν Ἀρρίου Διομήδους καὶ Κικέρωνος. Ὁ Ἄρριος Διομήδης οὗτος ἦτον ἀπελευθέρως τῆς Ἰουλίης καὶ δήμαρχος τοῦ προκστείου πλούσιος ἀσπός, ἀλλὰ μοχθηρὰς καρδίης κάτοχος, ἀρήσας ν' ἀπολεσθῶσιν κατὰ τὴν ἐκρηξίν ἐν τῷ οἴκῳ του ἢ τε σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του, καὶ φυγὼν μόνος μετὰ τινος δούλου καὶ ὅσων χρημάτων ἠδυνήθη καὶ παρελάθη. Ἀπέθανεν ὅμως πνιγὴς πρὸ τῆς θύρας τοῦ κήπου του εἴη αὐτῷ βυρβυρὴ ἢ γῆ! Ἡ ἐπιτύλις αὐτοῦ, ἐκ τριῶν ὁροφῶν ἀλλεπαλλήλων συγκειμένη, καὶ κατεργασμένη κλιμακιδίων ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ λόφου, εἶναι ἀξία μίας ἢ δύο ἐπισκέψεων. Θὰ θεωρήσητε ἐκεῖ χαριστάτην αὐτὴν περιβαλλομένην ὑπὸ κινῶν καὶ θαλαμίσκων, εἰς τῶν ὁποίων σχήματος ἐλλειψοειδοῦς, κείμενος πρὸς τινα κήπον, φωτιζόμενος ἐκ τοῦ ἑσπερινοῦ λυκόφωτος, ἀλλὰ προφυλαττόμενος ἀπὸ τοῦ ἡλίου διὰ παραθύρων τῶν ὁποίων τὰς ὀφθαλμοὺς ἀνεῖρον, καὶ διὰ παραπετασμάτων, τῶν ὁποίων ἀνεῖρον τοὺς δακτυλίους, εἶναι τὸ ἐρασμιώτερον κατὰ φύσιν, ὅπερ εὔρον ἐν τοῖς ἐρειπίοις τούτοις. Θὰ σὰς δεῖξωσιν ἐπίσης τὰ λουτρά, τὰς αἰθούσας, τοὺς κοιτῶνας, τὸν κήπον, πλῆθος δωματίων ὠραιοτάτα διασκευασμένων, μαρμαρίνας δεξαμενὰς, καὶ τέλος οἴκον ἀθικτον ἔτι μετὰ τῶν ἀμφορέων ὅπου ὑπελοίποντο σταγόνες τινὲς οἴνου μὴ ἀπεξηραμένου καὶ τὴν θέσιν ἐν ἣ ἔκειτο ἡ δυστυχὴς ἀποπνιγείσα οἰκογένειά του, δέκα καὶ ἑπτὰ σκελετοὺς, τοὺς ὁποίους εὔρον ἀλλήλοις συνηνωμένους. Ἡ λεπτή τέσσαρς ἢ ἀποπνίξις αὐτοῦ σκληρυνθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ, ἐτήρησε τὸν τύπον τοῦ στήθους νεκρῶς τινος κόρης· εἶναι ἢ παρεδόξος ἐκείνη χοάνη, ἢ διατηρουμένη ἐν τῷ μουσεῖῳ, ἣτις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Θεόφιλον Gauthier, τὴν *Aggia Marcella*, τὸ ἀριστούργημα τοῦ ἴσως, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐν ἀριστούργημα.

Ὅσον περὶ τοῦ Κικέρωνος ἀνάδητε, ἐὰν θέλητε, εἰς τὴν ἐπιτύλιν του, οὐδὲν ἀπολύτως θὰ εἶδητε, αὐτὴ ἀνεσκάφη. Συνήγαγον ἄλλοτε ἐν αὐτῇ ὠραιοῦς εἰκόνας ἔξοχα ψηφιδωτῆ, καὶ πλουσίαν συλλογὴν πολυτίμων ἀντικειμένων· δὲν θὰ ἀντιγράψω βεβαίως τὸν κατάλογον αὐτῶν. Ἦτο πρόγ-

μάστι ο οἶκος τοῦ Κικέρωνος ; Τίς τὸ γνωρίζει ; Οἱ ἀρχαιολόγοι τὸ θέλωσιν. Ἔττω λοιπόν. Δέν ἀρνούμαι, ὅτι ὁ Κικέρων εἶχεν ἔπαυλιν ἐν Πομπηίᾳ, διότι συχνάκις ποιεῖται λόγον περὶ αὐτῆς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του, ἀλλὰ ἐκὼν ὑπῆρχον ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Ἰδύνατό τις γράφει πρὸς τὴν Ἰδῆ ἐκ τῶν Βατίων ἢ τῆς Μιζένης, εἰάν εἶχε τὴν ὄρασιν καλὴν, ἀλλ' ἐν εἶχε καλὴν τὴν ὄρασιν, ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τις ὅλον τὸ μέρος τῆς Πομπηίας τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀποφεύγω λοιπὸν τὰς ματαιοσχόλους ταύτας συζητήσεις, καὶ ἀναλαμβάνω τὴν μεθοδικὴν ἐκδρομὴν μας. Ἐδειξα εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀρχαίους ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτῶν βίῳ, ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τῇ ὁδῷ, ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς καπηλίοις, ἐν τοῖς περιπάτοις καὶ τοῖς νεκροταφείοις ἤδη θὰ προσπαθῶ νὰ θεωρήσωμεν αὐτοὺς ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, καὶ πρὸς τοῦτο ἄς κατασκοπεύσωμεν αὐτοὺς εἰς μέρος τι ὅπερ ἦτο ὡς τὸ μεταίχμιον, μεταξὺ τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ οἴκου. — Θὰ κάμω δηλαδὴ λόγον διὰ τὰς θέρμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΛΟΥΤΡΑ

*Ρωμαϊκαὶ θέρμας. — Σταβιανὰ θέρμας. — Ἀραὶ κατὰ τῶν ἡλιακῶν ὥρολογίων. — Ἐντελῆς λουτρῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: αἰθουσαι, θαῦλοι, ἀλοιφαί, ψήκτρας. — Μία λέξις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ. — Γυναικεῖα λουτρά ῥωμαϊκαὶ ἐφημερίδες. — Γερμανικὰ συσκευαί.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν σχεδὸν ἀμφοῖσι. Ἔως ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐλούοντο οἱ νέοι οἱ εἰδότες τὸ εὖ ζῆν, διήρχοντο μέρος τῆς ἡμέρας, συχνάκις δὲ καὶ μέρος τῆς νυκτὸς ἐν τοῖς λουτροῖσι. Ἐντεῦθεν ἡ σπουδαιότης ἦν τὰ καταστήματα ταῦτα ἔλκον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὀκτακόσια πεντήκοντα ἐξ δημοσίων λουτρὰ ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Αὐγούστου. Τρεῖς χιλιάδες λουόμενοι ἐδύνατο νὰ συνέλθωσιν εἰς τὰ λουτρά τοῦ Καρκαλάλλα, ἅτινα παρῆσαν 1600 βάρβα ἐκ μαρμάρου καὶ πορφυρίτου λίθου. Τὰ λουτρά τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου κείμενα ἐντὸς ἄλλου, κατεῖχον διάστημα 100,000 τετραγωνικῶν ποδῶν καὶ περιεῖχον παντοειδεῖς αἰθούσας: γυμνάσια, ἀκαδημαίαι, ἐν αἷς οἱ ποιηταὶ ἀνεγίνωσκον τοὺς στίχους των, κονίστρας διὰ τοὺς μονομάχους, καὶ θέατρα. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Ταῦρος καὶ Ἡρακλῆς ὁ Φαρνέζιος οὗς θαυμάζομεν ἐν Νεαπόλει, τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Βατικανοῦ, ὁ Ἐρμῆς τοῦ Belvedere καὶ ὁ Λοκόων ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς λουτροῖσι.

Τὰ μεγάλα ταῦτα ἀνάκτορα ἦσαν τοῖς πᾶσι προσιτά. Ἐπλήρωνον δι' εἰσοδὸν ἓνα κουαδράντην· ὁ κουαδράντης ἦτο τὸ τέταρτον τοῦ ἀσσαρίου, τὸ δ' ἀσσάριον τῆς ἐποχῆς τοῦ Κικέρωνος ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἕξ λεπτά. Ἀλλ' ὁ φόρος οὗτος βραδύτερον κατηργήθη. Ἀπὸ πρωίης, ὁ ἦχος τῶν κωδῶ-

νων ἀνήγγελλε τὴν ἐνκρίσιν τῶν λουτρῶν. Οἱ πλούτιοι μετέβαινον πρὸ πάντων περὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· οἱ ἄστωι μετὰ τὸ δείπνον, ἐναντίον τῶν παραγγελημάτων τῆς ὑγιεινῆς. Ἐκ τοῦ Ἰουδυναλίου μνηθάνομεν ὅτι ἐνίστατο ἐκ τούτου ἀπέθνησκον. Ὁ Νέρων δ' ἀπὸ τῆς μεσημβρίας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου μένων παρὰ τὴν τράπεζαν, ἐχειρόμενος ἐλάμβανε θερμὸν λουτρὸν τὸν χειμῶνα καὶ παγετῶδες τὸ θέρος.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δημοκρατίας, αἱ ἄρχει κατ' ἑξέλουοντο τὰ δύο φύλα ἐχωρίζοντο· τὰ λουτρά κατείχοντο ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οὐδέποτε συναντωμένων ἐν αὐταῖς. Ἐπὶ τοσοῦτον προέβηκεν ἡ αἰδώς, ὥστε ὁ πατήρ δὲν ἐλούετο μετὰ τοῦ υἱοῦ του, οὔτε πάππος μετὰ τοῦ ἐγγόνου του. Βραδύτερον γυναῖκες ἄνδρες, γέροντες καὶ παῖδιά ἐλούοντο ἀνεμίξ εις τοὺς δημοσίους λουτρῶνας· ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς, ἀνεγνώρισε τὸ ἄτοπον καὶ ἐξήλειψε αὐτό.

Ἡ Πομπηία, ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἀνεκκλυρθὲν μέρος τῆς Πομπηίας, εἶχε δύο δημοσίους λουτρῶνας. Ὁ σπουδαιότερος (Σταδίαναί θέρματι ἦτον εὐρυχωρότατος καὶ περιεῖχε παντοειδῆ δωμάτια, θαλαμίσκους, στρογγυλάς καὶ τετραγώνους δεξικμενάς, κλισιάκους, ὄλκει (couloirs) προδόμους, κτλ. πρὸς δὲ παλιίστραν, ἐν ἣ οἱ νέοι Πομπηϊανοὶ ἐγυμνάζοντο· ἦτο ἐν ἄλλοις λόγοις, τέλειον ὑδροθεραπευτικὸν κατὰστημα· τὸ περιεργότερον, ὅπερ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις εὐρέθη, εἶναι ἡλιακὸν ὠρολόγιον, φέρον ἐπιγραφὴν ὁσκιανὴν δηλοῦσαν, ὅτι ἀπετελέσθη ὑπὸ τοῦ Ν. Ἀτινίου, υἱοῦ τοῦ ταμίου Μαρίου, τῆ διαταγῆ τῶν ἀρχόντων, ἐκ τῶν χρημάτων τῶν προστίμων. Τὰ ἡλιακὰ ὠρολόγια δὲν ἦσαν σπάνια ἐν Πομπηίᾳ, εὐρέθησαν παντοειδῆ, ὡς καὶ ἐν ἐστημένον ἐπὶ ἰονικοῦ κίονος ἐκ λευκοπρασίνου μαρμάρου. Τὰ ἀρχέτυπα ταῦτα ὠρολόγια προσφέροντο συχνάκις παρὰ τῶν ἀρχόντων Ῥωμαίων πρὸς διακόσμησιν τῶν μνημείων, πρῶγμα ὅπερ λίαν ἀπήρεσκε εἰς τινὰ πικράσιον τοῦ Ηλατύτου: αὐτὸς οἱ θεοὶ νὰ ἐξωλόθρευον τὸν ἐφευρόντα τὰς ὥρας, τὸν πρῶτον ὅστις ἐστήσῃ ἡλιακὸν γνώμονα εἰς τὴν πόλιν· τὸν προδότην ὅστις μοῦ ἐχώρισε, πρὸς δυστυχίαν μου, τὴν ἡμέραν εἰς τεμάχια. Κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν μόνον ὠρολόγιον ἦτο ὁ σάμαχος, ὅστις εἶναι καὶ τὸ καλλίτερον, τὸ ἀκριβέστερον, ὅπως εἰδοποιῆ ἐν τῇ καταλλήλῳ ὥρᾳ, ἔστω ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ φαγητόν. Νῦν ἂν τὸ φαγητόν εἶναι ἔτοιμον, δὲν τὸ ἐγγίξῃ τις, παρὰ ὅταν ἀρέσκῃ τῷ ἡλίῳ· Οὕτω ἀφ' ὅτου ἡ πόλις ἐπληρώθη ἡλιακῶν ὠρολογίων, ὁ κόσμος ἤρξατο νὰ ἰσχυκίνη καὶ λιμοκτονῆ».

Αἱ ἄλλαι πομπηϊανὰ θέρματι εἶναι μικρότερα, ἀλλὰ μᾶλλον κεκοσμημένα, καὶ πρὸ πάντων κάλλιον διατηρούμενα. Θέλετε νὰ λάβετε ἐν λουτρῶν τέλειον κατ' ἀρχαῖον τρόπον; Εἰσέρχεσθε διὰ τινος μικρῆς ὀπισθίας θύρας, καὶ διαπερῶτε δίκυλον, ἐν ᾧ εὐρέθησαν 500 λίχνοι, τραναί

τάτη ἀπόδειξις ὅτι οἱ Πομπηϊανοὶ διήρχοντο μέρος τῆς νυκτὸς εἰς τὰ λουτρά. Ὁ δίκυλος φέρει ὑμᾶς εἰς τὸ ἀποδυτήριον. Ἐν πρώτοις ἐκπλήττεσθε ἐκδύομενος ἐν δωματίῳ ἐξ θύρας ἔχον, ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι, μᾶλλον ἡμῶν εἰθισμένοι νὰ διαβρέχωνται, δὲν ἐροῦντο τὰ ρεύματα. Καθ' ἣν στιγμήν εἰς δοῦλος λαμβάνει τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ σανδάλιά σας καὶ ἕτερος, ὁ carpatius (μακτιοφύλαξ) ἀφαιρῆ τὰ πολυτίμητα κοσμήματα ἅτινα καταθέτει ἐν τινὶ ἐγγύθι δωματίῳ, παρκτηρήσατε τὴν αἴθουσαν· ἡ κορωνὶς εἶναι κεκοσμημένη διὰ τέρπων εἰκονογραφιῶν ἀνωθεν δὲ εἰσὶ τεταγμέναι κατὰ σειρὰν λυχνίαι, ὁ θόλος ἀψιδωτὸς διατέμενται εἰς φατνώματα λευκά, ἐρυθρὰ ἔχοντα τὰς παρυφάς, τὸ δὲ ψηφιδωτὸν τοῦ ἐδάφους λευκὸν μὲ μελανὴν περιταινιώτιν. Ἴδου λίθινά βάθρα, ὅπως ἀνεπαύθητε καὶ πάσσαλοι προσηρητημένοι ἐφ' τοίχῳ ὑποῦ ὁ δοῦλος κρατᾷ τὴν ἐκ λευκοῦ λίθου τήθενόν σας καὶ τὸν χιτῶνα σας. Ἀνωθεν μονοῦτελος ῥινοπόλη, (vasistas) πιδῆρξ στεφάνη περιβαλλομένη, στρέφεται διὰ δύο στροφίγγων· ἡ ὕψος εἶναι ἡμικυρωμένη ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους, ὅπως ἐμποδίξῃ, ἀπὸ τῶν περιέργων τὰ βλέμματα τὴν αἴθουσαν ἐν ἧ εὐρισκόμεθα. Ἐκατέρωθεν τοῦ παραθύρου ἀνάγλυφα, λίαν ἐφθαρμένα σήμερον, παριστῶσι γιγαντομυχίαν.

Ἴδου ὑμεῖς γυμνὸς ὡς ἀρχαῖον ἄγχλαμα. Ἐάν ἦσθε ἀληθῆς Ῥωμαῖος, ἤδη θὰ μεταθέκινετε εἰς τι παρκειμένον δωμάτιον, ἐλαιοθέσιον (elaeothesium) καλούμενον, ὅπου θὰ σας ἤλασον δι' ἐλαίου, ματὰ ταῦτα εἰς τὸ σφικριστήριον κείμενον ἐν τῇ ἀύλῃ, ὅπου ἔφερε στενή τις διάδοξ, σήμερον περιτετειγισμένη. Ὁ κυανοῦς τούτου θόλος ἐκοσμεῖτο διὰ χρυσοῦν ἀστέρων. Ἀλλὰ δὲν ἦσθε ἀληθῆς Ῥωμαῖος, ἔρχεσθε ἀπλῶς ἐνταῦθα ὅπως λάβετε ψυχρὸν ἢ θερμὸν λουτράν· ἐάν θέλητε ψυχρὸν, μετάβητε εἰς τὸ μικρὸν δωμάτιον, τὸ κείμενον πρὸς τὸ βάθος, ὅπου εἶναι τὸ ψυκτήριον.

Τὸ ψυκτήριον (frigidarium ἢ natatio) τοῦτο, εἶναι δωμάτιον στρογγύλον, ὅπερ ἀμέτῳ προσβάλλει τὴν αἴθουσαν διὰ τὴν καλὴν αὐτοῦ δικτήρησιν. Ἐν τῷ μέσῳ ὑπάρχει εὐρεῖα δεξικυμένη ἐκ λευκοῦ μαρμαῦρου (4 μέτρα 5 ἐκκτ. διαμέτρου ἐπὶ 17 ἐκκτ. βάθους) δυνάμενη νὰ χρησιμεύσῃ καὶ σήμερον, μόνον τὸ ὕδωρ ἐλλείπει, λέγει ὁ Overbeck. Ἐσωτερικῆ τις καὶ κυκλοειδῆς κλίμαξ ἐπέτρπε τοῖς Πομπηϊανοῖς νὰ λούωνται καθήμενοι. Τέσσαρες πύργοι λελαξευμένοι εἰς τὰ μέρη ἐνθα θὰ ἦσαν αἱ γωνίαι ἐάν τὸ δωμάτιον ἦτο τετράγωνον, περιεῖχον βάθρα, ἐφ' ὧν ἀνεπαύοντο οἱ λούομενοι. Οἱ διὰ κιτρίνου χρώματος ἐξωγορημένοι τοῖχοι ἐκοσμοῦντο ὑπὸ πρασίνων κλάδων· τὸ ὑπόβαθρον καὶ τὸ δικάζωμα ὑπὸ λευκῶν ἀναγλύφων κεκοσμημένα ἦσαν ἐρυθρὰ· ὁ θόλος κυανοῦς καὶ ἀνοικτὸς ἀνωθεν πλεῖστα ἀπακεκομένον κῶνον. Ἦτο ζοηρὸν, φωτεινὸν καὶ εὐθυμον ὡς ὁ ἀρχαῖος βίος.

Προτιμάτε θερμὸν λουτράν; Ἐπανάλθετε ἐπὶ τῶν βημάτων σας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποδυτηρίου, ὅπου ἀφήκατε τὸ ἐνδύμα σας, μετάβητε εἰς τὸν

χλιαρὸν λουτρῶνα. Ἡ αἴθουσα αὕτη, ἡ ὠραιοτέρα τῶν θερμῶν, εἶναι ἐσρωμένη διὰ λευκοῦ ψηφιδωτοῦ, μελανοῦ περὶ τὴν γαίλην, ὁ θόλος εἶναι πλουσίως κεκοσμημένος διὰ μαρμαροκοινίας καὶ εἰκόνων λευκῶν ἐπὶ ἐδάφους ἐρυθρακύνου· τὰ ἀνάγλυφα τῶν παρίστων ἔρωτας, χίμαιρας, δελφίνας, ἐλάφους ὑπὸ λεόντων διωκομένης κτλ. Οἱ ἐρυθροὶ τοῖχοι κοσμοῦνται διὰ θηκῶν (ὡς διὰ τ' ἀσπέρουχα τῶν λουομένων) ἐφ' ὧν ὑπῆρχε κορωνίς ὑποβασταζομένη ὑπὸ Ἀτλάντων ἢ Τελαμώνων ἐξ ὑπτῆς γῆς διὰ μαρμαροκοινίας περιβεβλημένης. Ὡραία στεφάνη ἐξ ἀραβουρηνιάτων χωρίζει τὴν κορωνίδα τοῦ θόλου. Μέγα παράθυρον εἰς τὸ βῆθος, ἔχον παραπλεύρους δύο μορφάς, ἐφώτιζε τὸν χλιαρὸν λουτρῶνα· ὑπόγειοι σωλήνες καὶ μέγας χάλκινος κλίβανος διετήρουν τὴν χλιαρὴν τοῦ λουτροῦ τούτου θερμοκρασίαν, ἐξ ἧς ἔλαθε καὶ τὸ ὄνομα *lepidarium*.

Ὁ χάλκινος οὗτος κλίβανος ὡς καὶ τρία βῆθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ἐκεῖ ἀνευρεθέντα, σώζονται ἐτι. Ἐπιγραφὴ τις *M. Nigidius Vaccula P. S.* (*pecunia sua*) γνωρίζει ἡμῖν τὸν δωρητὴν, ὅστις ἀνιπτόμενος τὸ ὄνομα τοῦ *Vaccula*, ἐλάξευσεν ἐπὶ τοῦ κλιβάνου τούτου μικρὰν ἀγελάδα· εἰς δὲ τοὺς πόδας τῶν βῆθρων τὰς ἀπλάς τοῦ πράου τούτου ζώου. Τὸ βῆθος τοῦ πολυτίμου τούτου πυρῶντος ἀπετέλει μεγάλη ἐσχάρα ἐκ χαλκίμων βλάβων, ἐφ' ὧν ἐκείντο πλίνθοι· ἐπὶ δὲ τῶν πλίνθων στρώμα κισσῆρας, καὶ ἐπὶ τῆς κισσῆρας ἀνημμένοι ἀνθρακες.

Πρὸς τί λοιπὸν ἐχρησίμευε ὁ χλιαρὸς οὗτος λουτρῶν; ἱκανὰ θὰ μάθετε βραδύτερον περὶ τούτου· ἄς λεχθῶσιν ὅμως ἀπὸ τοῦδε τινά, ὡς ὡς σὺς προετοιμάσω διὰ τὴν θερμὴν θερμοκρασίαν τοῦ κλιβάνου εἰς ὃν θὰ εἰσέλθετε διὰ θύρας αὐτομάτως κλειούσης, ὡς τὸ σχῆμα τῶν στρογγύλων δεικνύει.

Ὁ θερμαντὸς οὗτος λουτρῶν (*caldarium*) εἶναι μικρὰ αἴθουσα, εἰς τὰς ἄκρας τῆς ὁποίας ἀνυφοῦνται ἐτέρωθεν μὲν εἶδος ἐπιστομίου λίθου φράγματος, ἐτέρωθεν δὲ ἀνορύσσεται δεξομενῆ. Τὸ μέσον τῆς αἰθούσης εἶναι ὁ κυρίως εἰπεῖν κλίβανος. Ὁ ἀτμὸς δὲν ἐκυκλοφορεῖ ἐντὸς τῶν σωλήνων, ἀλλ' ἐξητμίζεται ἐκ τε τοῦ τοίχου καὶ τοῦ κοίλου οὐκινώματος εἰς θερμὰς ἀναθυμιάσεις. Γὰρ τῶν τοίχων κοσμημένα ἦσαν ἀπλάϊ μαρμαρίναι σκαφί. Ἡ τετράγωνος δεξομενῆ (*alveus* ἢ *lapisterium*) ἡ χρησιμεύουσα διὰ τὰ θερμὰ λουτρά, ἦτο μαρμαρίνη, ἀνήρχετό τις εἰς αὐτὴν διὰ τριῶν κλιμάκων, εἰσῆρχετο δὲ δι' ἐσωτερικῶν βαθμίδων, ἐφ' ὧν δέκα λουόμενοι ἐδύναντο νὰ κάθηνται ὁμοῦ. Τέλος ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους τῆς αἰθούσης, ἐν τινὶ ἡμικυκλίῳ παστῆρι, ἀνυφοῦτο ὁ ἐπιστομίου λίθος περὶ οὗ ἀνέφερον· ἦτο λεκάνη τις (*labrum*) δηλοσίχ διαπάνη κατασκευασθεῖσα. Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς μνηθάνομεν ὅτι πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς ἐδαπνήθησαν 750 σεστέριαι, ἦτοι καὶ τι πλεον τῶν φράγων 150,000. Ἡ λεκάνη αὕτη εἶναι

μέγα μαρμαρίνον ἀγγεῖον 2 μέτρων καὶ 340 ἑκατ. διάμετρον ἔχουσα. Τὸ μαρμαρόν ἐπλειστηριάσθη ἕκτοτε.

Καταλείποντες τὸν κλίβανον, ἢ τὸν θερμὸν λουτρῶνα, οἱ Πομπηϊανοὶ ἔβρεχον τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς εὐρείας ἐκαίνης λεκάνης, ἐξ ἧς ἀνέβλυζε διὰ χαλκίνου σωλήνος ἔτι καὶ νῦν σωζομένης χλιαρὸν ὕδωρ. Ἄλλοι, γενναϊότεροι, ἐβουίζοντο εἰς τὸ παγετῶδες τοῦ ψυκτηρίου ὕδωρ, ἐξ οὗ ἐξήρχοντο, καθὼς ἔλεγον, εὐκαμπτότεροι καὶ ἀκραιότεροι. Προτιμῶ γὰρ τοὺς πιστεύω παρὰ γὰρ τοὺς μισηθῶ.

Ἄρκεῖτε, εἰς ταῦτα; Θέλετε γὰρ καταλίπητε τὸν κλίβανον; Ἄνηκετε εἰς τοὺς δούλους οἵτινες σᾶς ἀναμένουσι καὶ δὲν θὰ σᾶς ἀρίστωσι πλέον. Εἴθε καθιδρῶς, ὁ δὲ τραχιατοῖ, (δούλος τοῦ βαλκωνίου) ὠπλιτμένος μὲ ψήκτραν, θὰ σᾶς ζήσει τὸ σῶμα. Καταρῶγεται εἰς τὸν χλιαρὸν λουτρῶνα· ἀλλ' ἐκεῖ σᾶς ἀναμένουσιν αἱ σκληρότεραι ἐνέργειαι. Σᾶς εἶπον ὅτι ἀνήκετε εἰς τοὺς δούλους· εἰς σᾶς κόπτει τοὺς ὄνυχας, ἄλλος σᾶς τριχοτομεῖ, τρίτος θέλει γὰρ σᾶς τρίψῃ ἀκόμη καὶ ἀποξέσῃ τὸ δέρμα, τέταρτος φρικτῶς προετοιμάζει ἐντρίψεις· ἕτεροι δὲ σᾶς πλημμυροῦσι δι' ἐλαίου καὶ μύρων καὶ σᾶς ἀλείφουσι δι' ἀρωμάτων. Πρὸ ὀλίγου, ἠρωτᾶτε, πρὸς τί ἐχρησάμευε ὁ χλιαρὸς λουτρῶν, ἤδη τὸ γνωρίζετε, γνωρίζετε τὰ ῥωμαϊκὰ λουτρά.

Μίαν λέξιν περὶ τῶν ἀλοιφῶν ὧν τὰς ἐντρίψεις ὑπέστητε. Ὑπάρχον πολλὰ τοιαῦτα· εἶδετε τὰ ἐργαστήρια, ἐν οἷς ἐπωλοῦντο. Ἠρωματίζοντο διὰ μύρων, γάρδου κινκιδίου· μετεχειρίζοντο δὲ τὴν αἰγυπτιακὴν ἀλοιφὴν διὰ τοὺς πόδας καὶ τὰς κνήμας, τὴν φοινικικὴν διὰ τὰς πικρίας καὶ τὸ στῆθος, τὸ σισύμβριον διὰ τοὺς βραχίονας, τὸ ἐξ ἀμαράκου (μικτ-ζουράνας) μύρον διὰ τὰ βλέφαρα καὶ τὴν κόμην, τὸ ἔρπυλον διὰ τὸν αὐχένα καὶ τὰ γόνατα. Αἱ ἀλοιφαὶ αὗται ἦσαν ἀκριβώταται, διετήρουν ὅμως τὴν νεότητά καὶ τὴν υγείαν. «Πῶς ἠδυνήθη γὰρ διατηρηθῆς ἐπιτοποῦτον χρόνον τόσον καλῶς,» ἠρώτα ὁ Αὐγουστος τὸν Παλίωνα. Ὁ γέρον ἀπεκρίθη: «Χρῶμενος οἴνω ἐσωτερικῶς καὶ ἐλαίῳ ἐξωτερικῶς.»

Ὡς πρὸς τὰ σκεύη τῶν λουτρῶν (συλλογὴ τοιαύτη ὑπάρχει ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως) ἀπετελοῦντο ἐν πρώτοις ἐκ τῆς ψήκτρας, εἶτα ἐκ τῆς φιάλης ἐλαίου καὶ εἶδος τινὸς σινδόνης, ἣν ἀπεκάλουν scaphium. Ταῦτα πάντα ὡς καὶ ἐμβάδες, καὶ ἐθῶναι διὰ τὸ κτένισμα ἀπετέλουν τὴν ἀποσκευήν, ἣν ἔφερον εἰς τὰς θερμάς.

Τὸ παρὰδοξότερον τῶν σκευῶν τούτων ἦτον ἡ ψήκτρα, σχήματος δρεπανοειδοῦς καὶ κοίλη ἐν εἴδει ὑδρορρόης, δι' ἧς ὁ δούλος σᾶς ἔτριβεν ὅλον τὸ σῶμα. Οἱ πτωχοὶ οἵτινες καὶ οὗτοι ἐπὶ Ῥωμαίων ἐλάοντο (νῦν οὐχί) μὴ ἔχοντες ψήκτρας, ἔτριβαν τὴν ῥάχην των ἐπὶ τῶν τοίχων. Ἡμέρον τινὰ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς, ἰδὼν ἕνα τούτων τριβόμενον οὕτω πῶς, τῷ ἔδωκε χρήματα καὶ δούλους ὅπως τὸν τρίψωσι. Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα

ἐπιστρέφων δ' Ἀδριανὸς εἰς τὰ δημόσια λουτρά, εἶδεν ὄμιλον γηραιῶν πτωχῶν οἵτινες ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του ἔτριβον τὰς ῥάχεις τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων. εἰς τούτους εἶπε ἁΓρίβεσθε ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου».

Παρά τὰ περιγραφέντα δωμάτια ἔκειντο ἕτερα σχεδὸν ὅμοια, ἀπλούστερα ὅμως κατὰ τὴν διακόσμησιν. Ἐὰ ταπεινὰ ταῦτα λουτρά ἐχρησίμευον κατὰ τινὰς μὲν διὰ τοῦς δούλους, κατ' ἄλλους δὲ διὰ τὰς γυναῖκας ἢ τελευταία αὕτη γνώμη στερεῖται λεπτότητος. Πρὸ τοῦ οικοδομήματος τούτου, παρὰ τὴν κυρίαν τῶν θέρμων εἴσοδον, ὑπῆρχεν αὐτὴ προωρισμένη διὰ τὴν σφαιρίστραν, περιβαλλομένη ὑπὸ κιόνων καὶ περιέχουσα κρύπτην καὶ αἴθουσαν. Οἱ τοῖχοι ἐκοσμοῦντο διὰ πολλῶν ἐπιγραφῶν, σὺν τοῖς ἄλλαις ὑπῆρχε καὶ εἰδοποιήσις τῆς ἀγγέλουσα θεάματα θήρας σκηνῶν καὶ ῥοκντισμοῦ δι' εὐώδους ὕδατος. Ἐκεῖ προσήρχοντο οἱ Πομπηϊανοί, ὅπως πληροφορηθῶσι περὶ τῶν θεαμάτων καὶ τῶν νέων τῆς ἡμέρας. Ἀνεγνώνον τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐφημερίδας. Οὐδόλως φίλε ἀναγνώστα, εἶναι ἀναχρονισμὸς τὸ τοιοῦτον, αἱ ἐφημερίδες ἤσαν γνωστὰὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (βλέπε τὸ σύγγραμμα τοῦ Le Clerc) ἐκάλουν δ' αὐτὰς *diurnes*· πράξεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· *diurnes* καὶ ἐφημερίδες εἰσὶ λέξεις συνώνυμοι. Ἐὰ ἀρχαῖα ταῦτα φύλλα ὁμοίχζον πρὸς τὰ ἰδικά μας, ἀνέφερον περὶ τῶν συριχθέντων ἠθοποιῶν, τῶν ἐπιτηδείων τελετῶν, περὶ βροχῆς γάλακτος καὶ αἵματος καταπεσοῦσης ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μ. Ἀχιλίου καὶ τοῦ Κ. Πορκίου· περὶ θαλασίου ὕψους.... ἀλλὰ τί λέγω, ὁ θαλάσσιος ὕψις εἶναι νεώτερος. Ἀνεγίνωσκον διάφορα ὡς τὸ ἐξῆς, συμβάν τὸ 28 μ. Χ. καὶ ὕπερ θα συνέβη εἰς τοὺς εἰς τὰς θέρμας συνηγμένους Πομπηϊανούς. «Ὅτε ὁ Τίτος Σαβῖνος κατεδικάσθη μετὰ τῶν δούλων του, ἐπειδὴ ἦτο φίλος τοῦ Γερμανικοῦ, ὁ κύων ἐνὸς τούτων δὲν ἀπεμακρύνθη τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ἐσυνώδευσε τὸ σῶμα εἰς τὸν τόπον τῆς κατὰ δίκης, ὠρυόμενος πρὸ τοῦ πλήθους. Ἐὼ ἐρρίψαν τεμάχιον ἄρτου, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἔφερε εἰς τὸ στόμα τοῦ κυρίου του· ὅτε δὲ τὸ πτώμα ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν, ἐρρίφθη καὶ ὁ κύων, προσπαθῶν νὰ τὸ κρατήτῃ ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἐθαύμαζε πανταχόθεν τὸ πιστὸν τοῦτο ζῶον.»

Ἄγνοομεν ἐὰν αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐφημερίδες ὑπέκειντο εἰς ἔλεγχον, ἐπισφράγισιν καὶ ἐγγύησιν, ἀλλὰ δὲν ἤσαν καὶ ὅλως ἐλεύθεραι. Ἴδου, περὶ τούτου ἐν ἀνάκδοτον ὑπὸ τοῦ Δίωνος ἀναφερόμενον. «Γνωστόν, λέγει, ὅτι ἀρχιτέκτων τις ἐπεσχεύασε μεγάλην τινὰ στοάν τῆς Ῥώμης καταρρέουσταν, στερεώσας ἐν πρώτοις ὅλα τὰ θεμέλια τῆς στοᾶς, ὅπως μὴ κλονῶνται· περιβαλὼν εἶτα τοὺς τοίχους διὰ μαλλίου καὶ στρωμάτων, κατάρθωσε τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐργατῶν, νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὴν προτέραν τῶν θέσιν. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος ἐκ φθόνου, δὲν ἐπέτρεψεν ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου τούτου δημοσιευθῇ ἐν ταῖς ἐφημερίσιν».

Ἦδη ἀφοῦ ἐλάβετε πληροφορίας περὶ τῶν βιωτικῶν πράξεων τοῦ Ῥω-

μαϊκοῦ λαοῦ, δύνανθε νὰ ἀρήσητε τὰς θερμὰς ἀφοῦ εἴψητε πρῶτον βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐτι καὶ νῦν σωζομένων θερμαντικῶν συσκευῶν, εἷς τινὰ ἐκεῖ παρακειμένην μικρὰν αὐλήν, εἰς ἣν μεταδίδει τις ἐκ τοῦ ἀποδυτήριου διατίνος μικροῦ διαύλου. Ἐκεῖ ἴσχυται τὸ ὑπόκαυστον, μεγάλη στρογγύλη ἐστὶν, δι' ἐσωτερικῶν σωλήνων, διεβιδάζει τὸν θερμὸν ἀέρα εἰς τὸν κλίβανον καὶ ἐθερμάνει δύο λέβητας λιθοκτίστους ὑπὸ δεξικωνῆς πληρουμένους. Ἐκ τῆς δεξικωνῆς ταύτης τὸ ὕδωρ ἐπιπτε ψυχρὸν ἐντὸς τοῦ πρώτου λέβητος, ὅπου μεταβιδάζειν αὐτὸ εἰς τὸν δεύτερον, οὗτος δέ, ἐγγύτερον κείμενος τοῦ πυρός, τὸ καθίπτει ζέον. Σωλήν ἔσσει τὸ ζέον ὕδωρ ἐκ τοῦ δευτέρου λέβητος εἰς τὴν τετράγωνον λεκάνην τοῦ θερμαντηρίου, ἕτερες δὲ τὸ θερμὸν ὕδωρ ἐκ τοῦ πρώτου λέβητος εἰς τὴν μεγάλην λεκάνην. Ἐν τῇ ἐστία ταύτῃ εἶρον ποσότητα ῥητίνης, ἣν οἱ Πομπηκῆνοι μεταχειρίζοντο πρὸς ζωογόνησιν τοῦ πυρός. Τριῦσαι ἦσαν αἱ θερμαὶ μικροῦ ῥωμαϊκῆς πόλεως.

(Ἐπιτὰ: συνέχεια)

Μετάφρασις Ἀλεξ. Καράλη

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠὸ Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ *

* Ἐγράμην δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, νὰ κατὰλέξωμεν παραδειγματικῶς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως καὶ ἐκ τοῦ Θεοφράστου, οἷον

Ἀριστοτ. Τόμ. Α', σελ. 606, 26 Διδ. «ὁμοίως δὲ καὶ πόλις ἢ μὲν εἰς ἐλίγων λίαν οὐκ αὐτάρκης ἢ δὲ πόλις ἀδυναστεῖ ἢ δὲ ἐκ πολλῶν ἀγνικτέ.» Τόμ. Β', σελ. 91, 12 «αἰκεῖον ἔπικε ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλῳ.» σελ. 100, 12 «φύσει τε γὰρ ἀρχικὸν πατῆρ υἱῶν καὶ πρόγονος ἐκγόνων καὶ βασιλεὺς βασιλευσόμενον.» Τόμ. Γ', σελ. 56, 42 «τὸ μὲν μικρότερον ἐστὶν ἢ σευθίς, ἢ δὲ σηπὶκ πλατύτερον.» σελ. 58, 51 «ὁ δὲ κροκίος μόνος τῶν τοιαύτων ἀνορροπόγιον.» σελ. 92, 49 «ἐστὶ δὲ καὶ ὁ τεύθος καὶ ἡ σηπὶκ βραχύβιον.» σελ. 153, 27 «ὁ δὲ λέων σαρκοφάγον μὲν ἐστὶν, κτέ.» σελ. 154, 11 «αὐτὴ δ' ἔκαστα πομφάγον καὶ καρποφάγον ἐστὶ.» σελ. 172, 22 «διόπερ γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημοθέστερον καὶ ἀρίδακρον μάλλον, ἐτι δὲ ῥητορώτερον καὶ μεμψιμοιρύτερον καὶ φιλολοιδόρον μάλλον καὶ πληκτικώτερον.» σελ. 620, 20 «κρούετ' ἀλλος δὲ καὶ λίθος θραυστὸν — κέραμος δὲ καὶ θραυστὸν καὶ κατακτόν.» Π.β. καὶ Ἀθῆν. σελ. 303 δ' «Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῷ περὶ ἰχθύων ἀγελαιῶν καὶ ἐκτοπιστικῶν εἶναι τὴν θυγίδα.» Φέ-

* Ὅρα σελ. 310.